

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

А. Г. ЖУРИЛО, Д. Ю. ЖУРИЛО

НАРИСИ ІСТОРІЇ ХАРКІВСЬКОГО ПОЛІТЕХНІЧНОГО ІНСТИТУТА

Конспект лекцій

Харків 2021

УДК 947.091 +378.6+ (078)
Ж91

Рецензенти:

Ю. П. Волосник, д-р іст. наук, проф. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.

М. М. Красіков, канд. іст. наук, проф. Національний технічний університет «ХПІ».

*Друкується за рішенням Вченої ради
Національного технічного університету «ХПІ»,
протокол № 7 від 02.07.2021 р.*

Журило А. Г., Журило Д. Ю.

Ж91 Нариси історії Харківського політехнічного інститута. Конспект лекцій / А. Г. Журило, Д. Ю. Журило; НТУ «ХПІ». Харків : ФОП Панов А. М., 2021, 216 с.

ISBN 978-617-7947-81-2

Конспект лекцій призначен для аспірантів НТУ «ХПІ». В той же час може бути корисним студентам, які вивчають курс «Історія науки і техніки», а також науковим співробітникам, історикам і всім тим, хто цікавиться історією розвитку науки і техніки,

УДК 947.091 +378.6+ (078)

ISBN 978-617-7947-81-2

© А. Г. Журило, 2021

Зміст

Вступ	6
Лекція 1. Організація навчальної та науково-дослідної роботи в ХПТІ наприкінці XIX сторіччя	7
Вступ.....	7
1. Причини появи вищої технічної школи кінця XIX ст. та здійснення навчально-педагогічної і науково-дослідної роботи в Харківському практичному технологічному інституті.....	8
2. Основні напрямки наукових досліджень викладачів ХТІ.....	15
Лекція 2. Фундатор вищої технічної освіти в Україні	
В. Л. Кирпичов	21
1. Становлення В. Л. Кирпичова як вченого і педагога.....	21
2. Харківський період науково-педагогічної діяльності.....	24
3. Робота в Київському політехнічному і Петербурзькому політехнічному інститутах.....	33
4. Значення наукової спадщини та вшанування пам'яті В. Л. Кирпичова	35
Лекція 3. Діяльність директорів ХТІ наприкінці XIX- на початку XX сторіччя	36
1. Науково-організаційна діяльність директорів ХТІ Д. С. Зернова і М. М. Шиллера.....	36
2. Науково-організаційна діяльність директорів ХТІ І. М. Пономарьова і П. М. Мухачева.....	41
3. Науково-організаційна діяльність в ХТІ ректора І. П. Осипова.....	47
Лекція 4. Фізики Харківського Технологічного інститута в 1885-1908 рр.	50
1. Робота О. К. Погорелка в ХПТІ та Харківським міським головою ...	51
2. Микола Дмитрович Пильчиков: становлення вченого.....	55
3. Внесок видатного вченого та педагога М. Д. Пильчикова в науку ..	63
Лекція 5. Професори-хіміки ХТІ дореволюційного періоду	69
Вступ.....	69
1. Науково-педагогічна діяльність М. М. Бекетова та В. О. Геміліана.	70
2. Технологія органічних речовин у першу чверть сторіччя існування ХТІ: діяльність професорів О. П. Лідова та І. П. Осипова.....	75
Лекція 6. Діяльність ХТІ у роки Першої світової війни	80
1. Виконання військових заказів. Робота викладачів та студентів ХТІ на оборону.....	80
2. Відкриття Жіночого політехнічного інституту Південно-Російського товариства технологів.....	85
3. Наукова та організаційна робота Ново-Александрійського інституту сільського господарства та лісоводства в Харкові.....	88
Лекція 7. Металурги та машинобудівники ХПТІ та ХТІ	92
Вступ.....	92

1. Викладачі металургії в ХПТИ- Аполлон Мевіус, Михайло Циглер, Теодор Бер.....	92
2. Володимир Кнаббе і його внесок у розвиток ХТІ.....	98
3. Петро Мухачов та Василь Моніч - визначні спеціалісти в галузі паротягобудування.....	101
Лекція 8. Харківський технологічний інститут у 20-ті роки ХХ ст.	106
1. Реформування системи вищої технічної школи у 20-х рр. ХХ ст.: основні напрямки реформування та її наслідки	106
2. Організація науково-дослідної роботи в ХТІ. її наслідки.....	117
Лекція 9. Особливості організації підготовки інженерних і наукових кадрів в ХТІ у 30-ті роки.....	121
1. Структурні зміни ХТІ.....	121
2. Основні напрямки діяльності вчених ХММІ, ХЕТІ, ХХТІ.....	128
3. Репресії інженерів та їхні наслідки.....	133
Лекції 10-11. ХММІ, ХЕТІ, ХХТІ в роки Другої світової війни та післявоєнний період. Нові підходи в діяльності вишів.....	134
1. Організація евакуації інститутів в 1941 р.....	134
2. Становлення навчальної та науково-дослідної роботи в евакуації.....	139
3. Харків'яни під німецькою владою. Організація ХПІ.....	138
4. Виживання викладачів та персоналу ХПІ у період окупації.....	147
5. Робота інститутів після повернення у Харків.....	148
Лекція 12. ХПІ у 50 - 70-ті роки.....	160
1. Структурні перетворення ХПІ відповідно до потреб підготовки інженерних кадрів у другій половині ХХ сторіччя.....	160
2. Виховна робота в ХПІ в 1950-70 рр.....	164
3. Подальший розвиток ХПІ. Досягнення та проблеми.....	166
Лекція 13. ХПІ у 1980-ті роки.....	177
1. Наукові напрямки діяльності ХПІ в 1980-ті роки.....	177
2. Науково-інженерна школа Анатолія Петровича Любченка.....	182
Лекція 14. ХПІ у 1990-ті - 2000 -ні роки.....	189
1. Розвиток форм інтеграції НТУ «ХПІ» у світовий науково-технологічний простір.....	189
2. Зміст підготовки національно-технічної еліти України на стику тисячоліть.....	197
Лекція 15. НТУ «ХПІ» у третьому тисячоріччі.....	201
1. Робота ректора Л. Л. Тovaжнянського по розвитку НТУ «ХПІ» у третьому тисячоріччі.....	201
2. Робота ректора С. І. Сокола по розвитку НТУ «ХПІ» у третьому тисячоріччі.....	208
Список літератури.....	215